
Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 31 (2014)

Αιτίες της Κρίσης

Κώστας Ελευθερίου & Χρύσανθος Τάσσης,
ΠΑΣΟΚ. Η άνοδος και η πτώση (;) ενός ηγεμονικού
κόμματος, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2013, 229
σελ.

Ζηνοβία Λιαλιούτη

doi: [10.12681/sas.10307](https://doi.org/10.12681/sas.10307)

Copyright © 2016, Ζηνοβία Λιαλιούτη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λιαλιούτη Ζ. (2016). Κώστας Ελευθερίου & Χρύσανθος Τάσσης, ΠΑΣΟΚ. Η άνοδος και η πτώση (;) ενός ηγεμονικού κόμματος, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2013, 229 σελ. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 31, 246–250. <https://doi.org/10.12681/sas.10307>

στικά κινήματα των Grillo και Mélenchon) ο Πανταζόπουλος επιχειρεί να εξαγάγει ένα θετικό πολιτικό πρόταγμα, λαμβάνοντας υπόψη το βασικό 'μάθημα' που αποκομίζουμε από την επιτυχία του νέου εθνικολαϊκισμού, δηλαδή το πρόβλημα της απόστασης του λαού από την εξουσία. Ο λαός που προσιδιάζει σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία όμως δεν μπορεί να είναι ένα ολοπαγές σώμα, προστατευμένο από συγκρούσεις και διαιρέσεις, όπως το θέλουν οι αριστερές και δεξιές λαϊκιστικές ελίτ. Στη θέση του και με στόχο την υπέρβαση των αδιέξοδων και μηδενιστικών συγκρούσεων ο συγγραφέας προτείνει ως απάντηση τη φιλελεύθερη-δημοκρατική ανασύνθεση που αποτελεί μια ουδέτερη, μια οικουμενι-

κή κατασκευή η οποία στο όνομα της οριζόντιας αλληλεγγύης και του κοινού συμφέροντος, και χωρίς να καταργεί τις κοινωνικοπολιτικές διαφορές και διαιρέσεις, συμβάλλει σε μια ορισμένη λήθη του μύθου της "ταξικής κυριαρχίας", της κουλτούρας της "κυριαρχίας". Οι απαντήσεις συνεπώς στα σύνθετα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει σήμερα η Ελλάδα πρέπει να αναζητηθούν στον φιλοσοφικό πυρήνα της δημοκρατικής πολιτικής, δηλαδή στη διαφωνία, τον αναστοχασμό, την πάλη αντιτιθέμενων συμφερόντων και όχι στον αγνό, ομοούσιο, πάντα θυματοποιημένο λαό των αριστερών και δεξιών εθνικολαϊκιστών.

Γιώργος Μαρκάτος

Κώστας Ελευθερίου & Χρύσανθος Τάσσης, ΠΑΣΟΚ. *Η άνοδος και η πτώση (;) ενός ηγεμονικού κόμματος*, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2013, 229 σελ.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ εν τέλει το ΠΑΣΟΚ και πού οφείλεται η επιτυχία του στον χρόνο; Αυτό ήταν το ερώτημα στο οποίο προσπαθούσε να απαντήσει επί σειρά ετών η σχετική βιβλιογραφία με την αποδιδόμενη έμφαση να ποικίλλει από

τον λαϊκιστικό λόγο του κόμματος έως τη χαρισματική ηγεσία του ιδρυτή του. Ποια είναι λοιπόν τα νέα στοιχεία που εισφέρει στη συζήτηση μία ακόμη μελέτη για το θέμα;

Καταρχάς το συγκεκριμένο έργο εκκινεί από μια πολύ διαφορετική συγκυρία: οι προηγούμενες διαθέσιμες αναλύσεις, ανεξάρτητα από τη θετική ή αρνητική πρόσληψη του φαινομένου, εμπεριείχαν στον έναν ή στον

άλλο βαθμό την παραδοχή ότι το ΠΑΣΟΚ αποτελούσε τον έναν αδιαμφισβήτητο ισχυρό πόλο του ελληνικού δικομματισμού, ίσως μάλιστα να συνιστούσε και το πλέον επιτυχημένο κόμμα της Μεταπολίτευσης. Σήμερα, μετά τη ριζική αναδιάρθρωση του πολιτικού σκηνικού που επέφεραν οι εκλογές του 2012, το ΠΑΣΟΚ φαίνεται να αναζητά τον ρόλο του όχι πια σαν κυρίαρχος του πολιτικού παιχνιδιού, αλλά στο πλαίσιο των διεργασιών για τον σχηματισμό ενός τρίτου πόλου ο οποίος θα παρεμβάλλεται στον νέο δικομματισμό που δημιουργεί η σφοδρή αντιπαράθεση μεταξύ ΝΔ και ΣΥΡΙΖΑ. Στο πλαίσιο αυτό το μέλλον, η μορφή και η μετεξέλιξή του συνδέονται με την ανασυγκρότηση του χώρου της Κεντροαριστεράς, με την προσπάθεια συγκρότησης ενός δυνάμει ηγεμονικού εγχειρήματος που θα κατορθώσει να τροποποιήσει την πολωτική σύγκρουση Δεξιάς και Αριστεράς.

Είναι γεγονός πως η εκλογική κατάρρευσή του στις εκλογές του 2012 υπήρξε ένα εντυπωσιακό γεγονός, καθώς το κόμμα που θριάμβευσε εκλογικά το 2009 αποσπώντας ποσοστό 43,9% απώλεσε στην επόμενη αναμέτρηση περίπου το 75% της δύναμής του πυροδοτώντας πλήθος ερμηνειών. Η σχετική συζήτηση υπήρξε αναπόφευκτα ιδεολογικά φορτισμέ-

νη. Μεγάλο μέρος της επιχειρηματολογίας που προβλήθηκε συνέδεε το ΠΑΣΟΚ, τη γένεση, την εξέλιξη και την παρακμή του με την ίδια τη Μεταπολίτευση στη βάση της 'παθογένειας', της πεποίθησης δηλαδή ότι η κρίση τόσο του ίδιου του κόμματος όσο και του μεταπολιτευτικού οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού μοντέλου συνολικά ήταν προδιαγεγραμμένη λόγω της στρεβλής τους συγκρότησης και των εγγενών αδυναμιών τους. Πρόκειται για ένα ντετερμινιστικό σχήμα, για μία εκ των υστέρων ερμηνεία, ένα κατεξοχήν παράδειγμα πολιτικών χρήσεων του παρελθόντος για πολιτικούς σκοπούς του παρόντος.

Οι Κώστας Ελευθερίου και Χρύσανθος Τάσσης απορρίπτουν αυτή την ανάγνωση τόσο της μεταπολιτευτικής ιστορίας όσο και του φαινομένου ΠΑΣΟΚ. Στις αρετές της ανάλυσής τους συγκαταλέγεται ότι αποφεύγουν τόσο τη δαιμονοποίηση όσο και την εξιδανίκευση του ερευνητικού τους αντικειμένου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν, το ΠΑΣΟΚ δεν υπήρξε ούτε 'μόνιμη πηγή παθογένειας ούτε εξάισια επιπόνηση ενός χαρισματικού ηγέτη'. Ως εκ τούτου η εκλογική κατάρρευση και η πολιτική αποδυνάμωσή του δεν ήταν το αποτέλεσμα μιας προκαθορισμένης πορείας, αλλά ένα από τα ενδεχόμενα που προέκυ-

πταν στην ιστορική διαδρομή του κόμματος σε συνάφεια με την ευρύτερη πολιτική, οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα. Και αυτή ακριβώς την ιστορική διαδρομή επιχειρούν να ανασυνθέσουν ασπασζόμενοι τη θεώρηση του Gramsci ότι 'η ιστορία ενός κόμματος είναι η ιστορία μιας χώρας από μια ορισμένη σκοπιά'. Η συγκεκριμένη φράση, ένας θεωρητικός και μεθοδολογικός άξονας προσανατολισμού όλης της μελέτης, συνοψίζει και το πνεύμα του βιβλίου καθώς οι συγγραφείς κατορθώνουν με γλαφυρότητα να καταδείξουν ότι η ιστορία του ΠΑΣΟΚ είναι και η ιστορία της μεταπολιτευτικής Ελλάδας από μια ορισμένη σκοπιά.

Άμεσα συνδεδεμένη με τα παραπάνω είναι μία άλλη βασική μεθοδολογική αφετηρία της μελέτης: η απόρριψη της θέσης περί ελληνικού εξαιρετισμού, που στέκεται συχνά εμπόδιο στη συγκριτική θεώρηση των πολιτικο-κοινωνικών φαινομένων και στην ουσιαστική επικοινωνία της ελληνικής με τη διεθνή βιβλιογραφία. Στην προκειμένη περίπτωση οι συγγραφείς επιχειρούν να εντάξουν τη μελέτη του ΠΑΣΟΚ, με τις επιμέρους διαφοροποιήσεις και αντιφάσεις της, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας. Επιχειρείται επίσης να συνδεθεί η σημερινή κρίση του κόμματος με τις προκλήσεις και τους

περιορισμούς στην άσκηση πολιτικής που θέτει για συνολικά την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία η οικονομική κρίση. Στα θετικά του βιβλίου εξάλλου θα πρέπει να αναφερθεί και η εντυπωσιακή εποπτεία της ελληνικής και της διεθνούς βιβλιογραφίας καθώς και η συστηματική αξιοποίησή της.

Ειδικότερα οι Ελευθερίου & Τάσσης υιοθετούν από τη γκραμισιανή παράδοση την έννοια της ηγεμονίας και προσεγγίζουν το ΠΑΣΟΚ ως το ηγεμονικό κόμμα της Μεταπολίτευσης, όχι μόνο διότι καθιέρωσε το δικό του οργανωτικό μοντέλο στο κομματικό σύστημα και άσκησε καθοριστική επίδραση στη διαμόρφωση του πολιτικού διαλόγου, αλλά και επειδή κατόρθωσε στις επιμέρους χρονικές περιόδους 'να υλοποιεί τη (μεταβαλλόμενη) στρατηγική του κράτους και να βασίζεται σε δυναμικές κοινωνικές συμμαχίες που του εξασφαλίζουν την απαραίτητη συναίνεση'. Παράλληλα, από το έργο των Katz & Mair αξιοποιούν την έννοια του *κόμματος του καρτέλ*, την οποία μεταγράφουν στην ελληνική συζήτηση ως *κόμμα του κράτους* προκειμένου να περιγράψουν την 'αλληλοδιείσδυση και αλληλοεξάρτηση κόμματος και κράτους'. Ο όρος αυτός αναφέρεται μεταξύ άλλων στην αυξανόμενη σημασία των κρατικών πόρων και άρα των κρατικών υποθέσεων

για την αναπαραγωγή του κόμματος.

Στα στοιχεία που διαφοροποιούν το έργο αυτό από προηγούμενες μελέτες συγκαταλέγονται μια —θα λέγαμε— από τα κάτω θεώρηση του φαινομένου ΠΑΣΟΚ και συνακόλουθα λιγότερη έμφαση στο πρόσωπο του ιδρυτή του, καθώς και η χρήση πρωτότυπου εμπειρικού υλικού. Κεντρικής σημασίας για το όλο εγχείρημα της ανασύνθεσης της διαδρομής του ΠΑΣΟΚ από την ίδρυσή του το 1974 μέχρι και σήμερα αποτελεί η μεθοδολογική επιλογή της κομματικής οργάνωσης ως του κατεξοχόν στοιχείου που επιτρέπει την κατανόηση του τι πραγματικά ήταν και είναι το ΠΑΣΟΚ. Εξάλλου, όπως με έμφαση σημειώνουν οι ερευνητές, η κομματική οργάνωση υπήρξε κρίσιμος, αν όχι αναντικατάστατος, μηχανισμός νομιμοποίησης, η σημασία (ή η σημασία της απουσίας) του οποίου αναδεικνύεται πλήρως και στη σημερινή συγκυρία.

Με βάση τις μεθοδολογικές αφητηρίες που περιγράψαμε οι συγγραφείς ανασυνθέτουν στην ιστορική της εξέλιξη τη σχέση του κόμματος με το κράτος και την κοινωνία. Η σχέση αυτή συνοψίζεται στην παρατήρηση ότι 'η οργανωτική εξέλιξη του ΠΑΣΟΚ είναι μια πορεία αντιφατικών προσαρμογών του κόμματος

σε κρίσιμες κοινωνικές καμπές οι οποίες καθορίζονται κάθε φορά από τη μεταβαλλόμενη στρατηγική του'. Στο πλαίσιο αυτό περιγράφουν τη σταδιακή κρατικοποίηση του κόμματος, η οποία συνεπάγεται απώλεια του ριζοσπαστισμού του και αποδυνάμωση της οργανωτικής δομής του. Εν τέλει ερμηνεύουν το εκλογικό αποτέλεσμα του 2012 ως την 'κατάληξη μιας μακράς πορείας απομάκρυνσης από την κοινωνία και απορρόφησης από το κράτος'.

Παρότι η οργανωτική δομή και εξέλιξη του ΠΑΣΟΚ αποτελεί το επίκεντρο της μελέτης, η επιλογή αυτή δεν οδηγεί σε ένα αφυδατωμένο αφήγημα. Αντίθετα πλαισιώνεται συστηματικά από τις μεταβολές που σημειώνονται στο επίπεδο του λόγου και παρουσιάζουν το ΠΑΣΟΚ ως αφηγητή στις διάφορες φάσεις της ιστορίας του. Οι συγγραφείς καταβάλλουν ιδιαίτερη μέριμνα ώστε η ανασύνθεση της αφήγησης αυτής να είναι γειωμένη στις κοινωνικές συνθήκες της εκάστοτε περιόδου και να συναρτάται τόσο με τη συνολικότερη στρατηγική του κόμματος όσο και με τις κοινωνικές ομάδες που αυτό εξέφραζε προνομιακά. Δημιουργείται έτσι μια διασύνδεση λόγου και υλικότητας, η οποία επιτρέπει την πληρέστερη κατανόηση του λόγου του κόμματος στις επιμέρους περιόδους της ηγεμο-

νίας του, από την επίκληση των ‘μη προνομιούχων’ σ’ εκείνη των ‘δυναμικών στρωμάτων’. Παράλληλα το βιβλίο προσφέρει και μία γλαφυρή απεικόνιση όψεων της πολιτικής επικοινωνίας στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης, από τις άρτια σκηνοθετημένες σκηνές πλήθους της Αλλαγής στην ενίσχυση του ρόλου των ΜΜΕ και στην εξέλιξη της πολιτικής σε τηλεοπτικό θέαμα.

Ως κατεξοχήν έκφραση της πολιτικής αποτελεσματικότητας του ΠΑΣΟΚ οι συγγραφείς αναδεικνύουν τον κομβικό ρόλο του στην εκπλήρωση του αιτήματος για εκδημοκρατισμό και στο εγχείρημα του εξευρωπαϊσμού. Με αυτά τα δύο κρίσιμα διακυβεύματα της Μεταπολίτευσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη η διαδρομή του ως κόμματος του κράτους. Από τη σκοπιά αυτή τονίζουν τα στοιχεία συνέχειας που χαρακτηρίζουν τις δύο κυρίαρχες και διακριτές στιγμές του, την Αλλαγή και τον εκσυγχρονισμό, έναντι της συχνότερα προβαλλόμενης μεταξύ τους ασυνέχειας που αποτυπώνεται εντονότερα στα επίπεδα του λόγου και της πολιτικής κουλτούρας.

Ωστόσο, αν το ΠΑΣΟΚ συνδέθηκε με δύο επιτυχή εγχειρήματα προσαρμογής —τον εκδημοκρατισμό και τον εξευρωπαϊσμό—, η συγκυρία της κρίσης σηματοδοτεί την αποτυχία του να διαχειριστεί το τρίτο κρίσιμο εγχείρημα προσαρμογής, εκείνο που κωδικοποιείται υπό τον όρο Μνημόνιο. Σε αυτή τη συγκυρία το έλλειμμα νομιμοποίησης των πολιτικών του από την κομματική βάση του, η απόστασή του από την κοινωνία θεωρήθηκαν αποφασιστικής σημασίας για την πολιτική και εκλογική αποδυνάμωση του άλλοτε κραταιού κόμματος.

Αν όπως λένε οι συγγραφείς ‘η πολιτική επιστήμη ανακατασκευάζει το παρελθόν για να σχηματοποιήσει ερμηνείες για το παρόν’, το έργο αυτό ανακατασκευάζει την οργανωτική εξέλιξη του ΠΑΣΟΚ σε αλληλεπίδραση με την κοινωνική του βάση, προκειμένου να αναδείξει εκείνα τα χαρακτηριστικά του πολιτικού συστήματος, όπως διαμορφώθηκε στη Μεταπολίτευση, τα οποία οδήγησαν στη σημερινή κρίση.

Ζηνοβία Λιαλιούτη

